

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

FORMATION OF NATIONAL-PATRIOTIC COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS USING CRITICAL THINKING DEVELOPMENT TECHNOLOGY

Сучасні суспільно-політичні умови, зокрема виклики, пов'язані з війною, інформаційною агресією та процесом утвердження української державності, зумовлюють необхідність переосмислення змісту національно-патріотичного виховання у системі освіти. Формування національно-патріотичної компетентності майбутніх педагогів стає пріоритетним завданням педагогічної науки і практики, адже саме вчитель є носієм національних цінностей і провідником патріотичних ідей серед учнівської молоді. Водночас в умовах відкритого інформаційного простору, масових комунікацій і соціальних мереж особливої ваги набуває розвиток критичного мислення, яке забезпечує здатність аналізувати, оцінювати та усвідомлено сприймати інформацію, протидіяти маніпуляціям та пропаганді. Визначено, що поєднання процесу формування національно-патріотичної компетентності з використанням елементів технології розвитку критичного мислення сприятиме формуванню свідомого, відповідального, демократичного патріотизму, заснованого на глибокому розумінні історії, культури й цінностей українського народу.

Встановлено, що «національно-патріотична компетентність майбутнього педагога» визначається як інтегрована особистісно-професійна якість, що виявляється у здатності майбутнього вчителя усвідомлено приймати, відтворювати й поширювати цінності української нації, діяти відповідально в інтересах держави та суспільства, керуючись принципами громадянськості, демократизму, толерантності й гуманізму. Критичне мислення майбутнього педагога розуміється як тип мислення, що дозволяє робити аргументовані висновки та прогнозувати відповідну поведінку, продукувати нові ідеї в професійній діяльності. Критичне мислення виступає інтелектуальним інструментом формування зрілого патріотизму, заснованого не на емоційному фанатизмі чи формальних деклараціях, а на усвідомленому прийнятті національних цінностей. Завдяки здатності аналізувати інформацію, відокремлювати факти від маніпуляцій, оцінювати альтернативи та прогнозувати наслідки рішень, майбутній педагог формує об'єктивне бачення історичних, культурних і суспільних процесів, що є основою національної ідентичності. Визначено, що розвиток критичного мислення є необхідною умовою ефективного формування національно-патріотичної компетентності, оскільки воно забезпечує перехід від зовнішнього засвоєння патріотичних ідей до внутрішнього переконання й усвідомленої дії, що відповідає завданням сучасної педагогічної освіти.

Ключові слова: національно-патріотична компетентність, критичне мислення, технологія розвитку критичного мислення, патріотизм, майбутні педагоги.

Modern socio-political conditions, in particular the challenges associated with war, information aggression and the process of establishing Ukrainian statehood, necessitate a rethinking of the content of national-patriotic education in the education system. The formation of national-patriotic competence of future teachers is becoming a priority task of pedagogical science and practice, because it is the teacher who is the bearer of national values and the conductor of patriotic ideas among students.

At the same time, in the conditions of an open information space, mass communications and social networks, the development of critical thinking is of particular importance, which provides the ability to analyze, evaluate and consciously perceive information, to counteract manipulation and propaganda. It has been determined that the combination of the process of forming national-patriotic competence with the use of elements of the technology for the development of critical thinking will contribute to the formation of conscious, responsible, democratic patriotism, based on a deep understanding of the history, culture and values of the Ukrainian people.

It has been established that the «national-patriotic competence of a future teacher» is defined as an integrated personal and professional quality, which is manifested in the ability of a future teacher to consciously accept, reproduce and spread the values of the Ukrainian nation, to act responsibly in the interests of the state and society, guided by the principles of citizenship, democracy, tolerance and humanism.

Critical thinking of a future teacher is understood as a type of thinking that allows one to make reasoned conclusions and predict appropriate behavior, to produce new ideas in professional activity. Critical thinking acts as an intellectual tool for the formation of mature patriotism, based not on emotional fanaticism or formal declarations, but on the conscious acceptance of national values. Thanks to the ability to analyze information, separate facts from manipulations, evaluate alternatives and predict the consequences of decisions, a future teacher forms an objective vision of historical, cultural and social processes, which is the basis of national identity. It is determined that the development of critical thinking is a necessary condition for the effective formation of national-patriotic competence, since it ensures the transition from external assimilation of patriotic ideas to internal conviction and conscious action, which meets the tasks of modern pedagogical education.

Key words: national-patriotic competence, critical thinking, technology for the development of critical thinking, patriotism, future teachers.

УДК 37.017.4:378.14:37.013.42
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/88.15>
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Бараняк А.П.,
orcid.org/0009-0009-6396-3254
аспірант кафедри розвитку дитини
раннього і дошкільного віку
Державного закладу «Луганський
національний університет
імені Тараса Шевченка»

Матвійчук В.В.,
orcid.org/0009-0005-8616-2290
аспірант кафедри розвитку дитини
раннього і дошкільного віку
Державного закладу «Луганський
національний університет
імені Тараса Шевченка»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасні виклики, пов'язані з війною, інформаційними впливами та глобалізаційними процесами,

вимагають від українського суспільства консолідації навколо спільних цінностей, збереження національної ідентичності та утвердження

громадянської позиції. Саме педагоги покликані стати провідниками цих процесів, адже їхня діяльність безпосередньо впливає на світогляд і громадянське становлення молодого покоління.

У контексті реалізації Концепції «Нова українська школа» та Державної національної програми патріотичного виховання актуалізується завдання підготовки педагога як носія національно-патріотичних цінностей, здатного критично мислити, протидіяти маніпулятивним впливам і формувати в учнів свідоме, а не декларативне ставлення до держави. Використання технології розвитку критичного мислення відкриває нові можливості для гармонійного поєднання когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісного аспектів національно-патріотичної компетентності.

Тож, проблема формування національно-патріотичної компетентності майбутніх педагогів відповідає нагальним потребам сучасної української освіти й суспільства, оскільки сприяє підготовці професіонала, здатного не лише відтворювати, а й творчо інтегрувати національно-патріотичні цінності у навчально-виховний процес, формуючи в учнів покоління нової доби критично мислячих, свідомих і відповідальних громадян України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема формування критичного мислення особистості наразі доволі ґрунтовно досліджується у студіях зарубіжних (J. A. Braus, M. Lipman, D. F. Halpern, W. Huitt, P. A. Facione, D. Wood) та вітчизняних (С. Бадер, О. Караман, В. Курило, О. Пометун, М. Починкова, С. Терно, В. Ягоднікова та ін.) учених.

Так, М. Ліпман (M. Lipman) вважається засновником дитячої філософії, а критичне мислення трактує як звичку мислити розумно, логічно та самостійно [12]. Д. Халперн (D. F. Halpern) розглядає критичне мислення як здатність аналізувати аргументи, інтерпретувати інформацію, логічно мислити та застосовувати набуті знання у нових ситуаціях [9]. Ще глибше аналізує критичне мислення В. Хьюїт (W. Huitt) та визначає його як вищий рівень когнітивних процесів, що забезпечує здатність вирішувати проблеми, приймати важені рішення, оцінювати аргументи та докази [10]. П. Фаччіоне (P. A. Facione) визначав критичне мислення через цілеспрямоване, саморегульоване судження, що вміщує в собі інтерпретацію, аналіз, оцінку та пояснення [8]. З іншого боку Дж. Вуд (D. Wood) пов'язував критичне мислення з самостійністю (у навчанні, судженнях, запитаннях, висновках) [14]. J. A. Braus підкреслює значення критичного мислення як уміння аналізувати соціально-екологічні проблеми в світі [7].

Українські учені здебільшого орієнтовані на дослідження процесу формування критичного мислення та відповідних шляхів у різних вікових категорій. Так, С. Бадер, М. Починкова та В. Ягоднікова

зосереджують увагу на технології формування критичного мислення, описують її цільовий, концептуальний компоненти, та відповідний інструментарій [2; 6]. Курило, О. Караман визначають критичне мислення як засіб інформаційної безпеки особистості у сучасному мінливому світі [11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Натомість, проблема формування національно-патріотичної компетентності майбутніх педагогів з використанням технології розвитку критичного мислення все ще потребує більш ґрунтовного наукового пошуку.

Отже, **метою** статті є визначення й характеристика шляхів формування національно-патріотичної компетентності майбутніх педагогів з використанням технології розвитку критичного мислення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Перш за все, зупинимось на сутності провідних понять дослідження, а саме: «національно-патріотична компетентність» та «критичне мислення». Категорія «національно-патріотична компетентність» тлумачиться наразі як сукупність знань, умінь, навичок, переконань, переживань, орієнтацій, які сприяють усвідомленню відповідальності і обов'язку перед співвітчизниками і державою [3, с. 397].

Існує близьке трактування, подане О. Федоренко в контексті національно-патріотичної вихованості – «готовність молодого людини до патріотичної діяльності як внутрішнього системного утворення, що передбачає п'ять основних компонентів – освітній, фізичний, психологічний, соціальний і духовний» [5, с. 280].

Також знаходимо визначення провідного поняття у роботі А. Рашевської, яка аналізує професійну підготовку майбутніх дизайнерів – це сукупність знань, умінь і навичок, що формують всебічно розвинену особистість, яка через проєктну культуру етнодизайну може реалізовувати та здійснювати концептуальне проєктування об'єктів дизайну з урахуванням історичних, культурних та етнічних особливостей, усвідомлюючи культурно-історичні зв'язки та популяризуючи українську культуру та мистецтво [13].

Тож, сутність поняття «національно-патріотична компетентність майбутнього педагога» визначаємо як інтегровану особистісно-професійну якість, що виявляється у здатності майбутнього вчителя усвідомлено приймати, відтворювати й поширювати цінності української нації, діяти відповідально в інтересах держави та суспільства, керуючись принципами громадянськості, демократизму, толерантності й гуманізму.

Ця компетентність охоплює систему знань про історію, культуру, традиції та державні символи України; ціннісно-мотиваційну спрямованість на служіння суспільному благу й збереження національної ідентичності; емоційно-вольову готовність

Таблиця 1

**Взаємозв'язок критичного мислення та сформованості
національно-патріотичної компетентності**

Компоненти національно-патріотичної компетентності	Характеристики критичного мислення	Взаємозалежність
Усвідомлення національної ідентичності, історії, культури українського народу	Здатність аналізувати джерела інформації, вирізняти факти від психологічних операцій у соціальних мережах	Критичне мислення сприяє уникненню стереотипів та пропаганди, забезпечує об'єктивне розуміння історичних процесів
Повага до державних символів, цінностей та традицій	Здатність оцінювати різні точки зору, робити аргументовані судження	Критичне мислення сприяє формуванню свідомого ставлення до символіки та традицій без формалізму та сліпого копіювання чи фанатизму
Відповідальність перед суспільством та державою, толерантність	Сформоване вміння оцінювати ризики та альтернативи, вести дискусію, робити об'єктивні висновки.	Критичне мислення сприяє формуванню громадянської зрілості, дозволяє гармонійно поєднувати національні цінності та демократичні принципи
Готовність захищати та відстоювати інтереси держави	Здатність прогнозувати наслідки прийнятих рішень, моделювати подальші дії	Критичне мислення дозволяє приймати відповідальні рішення як у подальшій професійній діяльності, так і в повсякденному житті
Активна громадянська позиція	Здатність до самостійності мислення, вміння ставити під сумнів шаблонні схеми та конструкції, кліше	Критичне мислення забезпечує свідоме включення у громадське життя, а не просто формальну участь.

до захисту державних інтересів; а також практичну здатність реалізовувати патріотичне виховання у професійній діяльності.

Своєю чергою, сутність критичного мислення сьогодні доволі ґрунтовно потрактована у роботах С. Бадер та М. Починкової. Учені характеризують дану дефініцію як «тип мислення, що на основі поєднання логічних та рефлексивних навичок у процесі роботи з інформацією дозволяє робити аргументовані оцінки і висновки, приймати обґрунтовані рішення, створювати нові ідеї в умовах невизначеності крізь призму наявних ціннісно-сміслових орієнтацій людини» [1; 2]. Такий тип мислення дозволяє особистості працювати з інформацією не пасивно, а активно: ставити питання, аналізувати джерела, оцінювати аргументи, приймати обґрунтовані рішення, робити висновки та навіть генерувати нові ідеї в умовах невизначеності. Тож, критичне мислення – це не просто набір когнітивних умінь, але цілісна психолого-педагогічна компетентність, яка реалізується через конкретні дії, судження й рішення. Саме ці вміння дозволяють майбутньому педагогу відрізняти справжні національні цінності від маніпуляцій та ідеологічних кліше, тобто формувати патріотизм на основі переконань, а не на рівні декларацій чи нав'язаних догм. Уважаємо, що це закладає основу для свідомої національно-патріотичної компетентності.

Зупинимось на зв'язку національно-патріотичної компетентності та розвинутого критично мислення майбутнього фахівця педагогічної галузі.

Перш за все, здобувач за допомогою розвинутого критичного мислення здатен ефективно аналізувати медіа контент в соціальних мережах та загалом на просторах Інтернету, розпізнавати психологічні маніпуляції та фейки. У майбутньому такий педагог стане здатним до практичного прояву національно-патріотичної компетентності, адже він стане своєрідним провідником національної ідентичності в умов ментальних війн, навчаючи учнів аналізувати пропагандистські наративи.

По-друге, критичне мислення включає рефлексивний компонент, тобто здатність аналізувати власні погляди та переконання та піддавати їх аналізу з точки зору нової інформації [4]. Тож, критичне мислення сприяє не просто відтворенню українських традицій у професійній діяльності майбутнього педагога, а й переосмислювати їх і творчо інтегрувати в освітній процес. Очевидно, що це є показником національно-патріотичної компетентності майбутнього фахівця.

По-третє, національно-патріотична компетентність передбачає не лише комплекс сформованих знань й уявлень, а й практичний аспект – участь у громадських проєктах, культурних ініціативах, волонтерській діяльності тощо. Саме критичне мислення дозволяє розвивати здатність приймати обґрунтовані рішення у важливих ситуаціях морального вибору, а також під час суспільно корисної діяльності. Це робить майбутнього педагога здатним планувати та організовувати процес патріотичного виховання з учнями на засадах національно-патріотичних ідей.

Таким чином, критичне мислення стає когнітивною основою для формування національно-патріотичної компетентності майбутнього педагога, адже дозволяє: сприймати національні цінності свідомо, протистояти деструктивним інформаційним впливам, розуміти патріотизм не як догму, а як елемент ідентичності нації, виховувати усвідомлене ставлення до держави та нації у майбутніх учнів.

Представимо взаємозв'язок критичного мислення та національно-патріотичної компетентності майбутнього педагога у вигляді таблиці 1.

Висновки. Отже, критичне мислення виступає інтелектуальним інструментом формування зрілого патріотизму, заснованого не на емоційному фанатизмі чи формальних деклараціях, а на усвідомленому прийнятті національних цінностей. Завдяки здатності аналізувати інформацію, відокремлювати факти від маніпуляцій, оцінювати альтернативи та прогнозувати наслідки рішень, майбутній педагог формує об'єктивне бачення історичних, культурних і суспільних процесів, що є основою національної ідентичності. Критичне мислення сприяє розвитку відповідальності, громадянської зрілості, толерантності та активної позиції, допомагає гармонізувати патріотичні почуття з демократичними цінностями.

Уважаємо, що розвиток критичного мислення є необхідною умовою ефективного формування національно-патріотичної компетентності, оскільки воно забезпечує перехід від зовнішнього засвоєння патріотичних ідей до внутрішнього переконання й усвідомленої дії, що відповідає завданням сучасної педагогічної освіти.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у характеристиці інструментарію технології критичного мислення щодо формування національно-патріотичної компетентності майбутніх педагогів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бадер С.О. Соціально-емоційне навчання як умова ефективного формування критичного мислення громадян. *Інноваційна педагогіка*. 2025. Вип.81. Т. 1. С. 32–38;
2. Бадер С.О., Починкова М.М. Структура критичного мислення особистості. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 62. Т. 1. С. 91–97.
3. Порохнавець О.М. Наукова інтерпретація сутності поняття «національно-патріотична компетентність» в психолого-педагогічній літературі. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2015. № 67. Т. 1. С. 395–399.
4. Починкова М. М. Формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки : дис. на здобуття наук. ступ. докт. пед. наук ; спец. 13.00.04 – теор. і мет. проф. освіти, 2021. 572 с.
5. Федоренко О. Сутність і основні характеристики національно-патріотичної вихованості особистості: філософський аспект. *Науковий вісник мелітопольського державного педагогічного університету*. 2017. №1(18). С. 278–284.
6. Ягоднікова В. В. Застосування технології розвитку критичного мислення у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. *Вісник післядипломної освіти*. 2009. Вип. 11 (1). С. 190–196.
7. Braus J. A., Wood D. Environmental education in the Schools. Creating Program that Works! New York: MOO44, Peace Corps, 1993. 500 p.
8. Facione P. A. Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction. Research Findings and Recommendations : Reports – Research/Technical / American Philosophical Association. Newark, 1990. 112 p.
9. Halpern D. F. Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. 5th ed. New York: Psychology Press, 2014. 507 p.
10. Huitt W. G. Critical Thinking: An Overview Valdosta: Valdosta State University, 1998. URL: <https://www.edpsycinteractive.org/topics/cogsys/critthnk.html>
11. Kurylo, V., Karaman, O., Bader, S., Pochinkova, M., & Stepanenko, V. Critical thinking as an information security factor in the modern world. *Social & Legal Studios*, 2023. 6(3). 67–74.
12. Lipman M. Criticalthinking: What can it be ? / Educational Leadership. Matthew Lipman / (46) 1, 1988. P. 38–43.
13. Rashevskaya A. Theoretical and methodological basis for the formation of national-patriotic competence of future designers. Українські студії в європейському контексті. 2024. № 9. URL: http://obrii.org.ua/usec/storage/article/Rashevskaya_2024_354.pdf
14. Wood D. How Children Think and Learn: The Social Contexts of Cognitive Development. 2nd ed. Oxford: Blackwell Publishing, 1998. 256 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 19.12.2025